

Zoran Smiljanic

In memoriam

Jean Giraud - Moebius

(1938-2012)

Moebiusu sem se najbolj približal leta 1999, ko sem še z nekaj slovenskimi striparji sodeloval na nekem stripovskem festivalu v Atenah. Naši grški gostitelji so nam razkazovali ambiciozno zastavljeno razstavo in pokazali, kam so obesili naše stripe. Ozrl sem se naokoli, da bi videl, v kakšni družbi smo, in zazijal od presenečenja. Nedaleč stran sem ugledal original svojega idola: »O, fak, Mebijus!« Ena sama slika A3-formata, tempera, mojstrsko narisana, prelepo pobarvana, absolutno prekrasna. Vse dni festivala sem jo hodil občudovat in samovšečno meril razdaljo med njegovim in svojim izdelkom. Čeprav je bilo med nama manj kot deset metrov zračne razdalje, je zame ostal nedosegljiv. »Nikoli ne bom narisal kaj takega,« sem poparjeno zaključil, »prej bom umrl.«

No, še prej je umrl on. Jean Giraud ali Gir. ali Moebius je bil zame največji stripovski avtor na svetu, ever. Brez debate, brez konkurence, brez dileme. Ker sem njegove stripe očarano spremljal že od zgodnjega otroštva in se na veliko zgledoval po njem (na osnovnošolskih risbah sem se podpisoval kot Zor.), mi ne zamerite, če bo tole slovo bolj pristrane in cmerave sorte.

Kaj torej naredi najboljšega striparja na svetu? Najprej vrhunski grafizem in artizem: Giraud je suvereno obvladal risbo, z naravnost nesramno lahkotnostjo je ustvarjal osupljivo kompleksne svetove, bodisi da gre za Divji zahod, futuristične megapolise ali domišljajske pokrajine, vključno z najbolj neverjetnimi stroji, arhitekturnimi čudesi in organskimi kreaturami – bil je neustrašen raziskovalec kot njegov major Grubert v kulturnem stripu *Le Garage Hermétique*, ki se

je pogumno podal tja, kamor človeška noga še ni stopila – bodisi da gre za geografske ali duhovne horizonte. Bil je silno raznorodni avtor: briljiral je tako v žanrovskem kot tudi v inovativnem, eksperimentalnem, alternativnem stripu, potapljal se je v vzporedne svetove, raziskoval sanje, vrtal v podzavest, brskal po ezoteriki in neusmiljeno razgaljal samega sebe (ja, tudi lastnega tiča je večkrat narisal). Rdeča nit njegovega ustvarjanja je mehiška puščava, v kateri se je kot mladenič izgubil in v njej doživel »globoko duhovno iniciacijo in preobrazbo«. In, na koncu koncev, bil je genialen scenarist, režiser in pripovedovalec, ki ni samo razumel jezik stripovskega (pa tudi filmskega) medija in ga s pridom uporabljal, pač pa ga je tudi revolucioniral. In to večkrat.

Giraud je začel leta 1961 kot vajenec strip avtorja Jijéa (vestern serial *Jerry Spring*), a je učitelja kmalu prerasel s serialom *Poročnik Blueberry* (1962), ki ga je s premori risal do leta 2005 (narisal je 29 albumov, naslov zadnje epizode je *Dust*). Na začetku je bil *Blueberry* dokaj konfeksijski vestern s tipičnim junakom (ukrojenim po igralcu Jean-Paulu Belmondu), potem pa si je Giraud v kinu ogledal prvi del Leonejeve trilogije *Za prgišče dolarjev* (Per un pugno di dollari, 1964) ... in doživel kulturni šok. Ali kot se je sam izpovedal: »Bilo je grozno in čudovito hkrati. Tako me je prizadelo, da en teden nisem mogel ne jesti ne spati. Mislim sem, da nikoli ne bom dosegel česa podobnega.« Pa se je zmotil: v prihodnjih letih se je *Blueberry* začel spremenjati tako na zunaj kot znotraj: postal je razcapan, umazan in neobrit, pa tudi ciničen, uporniški in zagrenjen, spremenili so se tudi stil, risba in način pripovedovanja. Kot

najstnik sem začudeno opazoval, kako strip postaja vse bolj mračen, kako *Blueberry* iz junaka postaja žrtev, kako so na njem vse bolj opazne psihološke travme, najbolj pa me je šokiralo, da se je začel starati, kar je bilo doslej nepredstavljivo: stripovski junaki se vendar nikoli ne starajo! Najboljše epizode *Blueberry* je Giraud ustvaril od 1972 do 1975 (vrhunec so albumi *Chihuahua Pearl*, *L'homme qui valait 500 000 \$*, *Ballade pour un cerceuil* in *Angel Face*), potem pa svojega najbolj popularnega junaka za nekaj let postavil na stranski tir in jo mahnil v popolnoma novo smer.

Z nekaj ambicioznimi avtorji je ustanovil prelomno strip revijo *Métal Hurlant* (tuleče železo), spektakularno mešanico znanstvene fantastike, epskih fantazij, drzne erotike, eksplicitnega nasilja in politično nekorektnega humorja. Kri, sperma in provokacija v inovativnem grafičnem izrazu. Tako se je rodil Giraudov alter ego Moebius, ki predstavlja Giraudovo nezavedno, njegovo mračno in razuzdano plat. Ali povedano drugače, Moebius je zadeti Giraud. Avtor je v tem obdobju namreč pogosto eksperimentiral s halucinogenimi drogami, izkušnje pa dokumentiral v odbitih, divjih in drznih stripih: »Ko sem v Moebiusovi koži, skušam ubežati svojemu egu. Ustvarjam kot v transu.« V drugi polovici 70. let so nastale klasike, kot so *Arzach* (strip brez besed in zvokov, kjer junak potuje na hrbtu belega pterodaktila), (Ali je človek dober?, serija bizarnih krakih zgodb), *Les Yeux du Chat* (Oči mačke, pripovedno inovativni strip celostranskih risb), *Le Bandard fou* (junak, ki ima ves čas orjaško erekcijo, išče potešitev) in že omenjeni *Le Garage Hermétique* (Hermetična garaža, tako

dobra, da je morala izhajati po kapljicah od leta 1976 do 1980). Ti stripi so ga pripeljali do filma.

V zgodnjih 70. letih se je seznanil z režiserjem Alejandrom Jodorowskim (*Fando y Lis*, *El Topo*, *Holy Mountain*), ki je nameraval posneti ambiciozno ZF-ekstravaganco *Dune* (v glavni vlogi naj bi igral Mick Jagger, glasbo pa bi prispevali Pink Floyd). Giraud je z veseljem sprejel vabilo k sodelovanju in se zavzeto lotil dela: narisal je na stotine *story-boardov*, vizualnih rešitev in konceptualnih risb, potem pa je treščila katastrofa: projekt je padel v vodo, saj je financer preprosto izgubil zanimanje zanj. Razočaranje je bilo strahovito. Giraud je nekaj neizkoriščenih idej iz *Dune* nekaj let pozneje uporabil v *Osmem potniku* (Alien, 1979, Ridley Scott), pri katerem pa je sodeloval le kratek čas, saj sta se z režiserjem grdo sprla. En sam film je bil premajhen za dva velika ega. Kljub vsemu so njegovi vizualni koncepti (skafandri in astronavske obleke) preživeli in jih lahko vidimo v končnem izdelku. Še več, Scott je priznal, da je Moebiusov cyberpunk strip *The Long Tomorrow* (po scenariju Dana O'Bannona, koscenarista *Osmega potnika*) vizualno navdihnil njegov naslednji film *Iztrebljevalec* (Blade Runner, 1982). *Iztrebljevalec* tako ostaja vizualno najbolj »moebiusovski« film, pa čeprav Moebius v njem sploh ni sodeloval. Sodeloval pa je v

filmih *Imperij vrača udarec* (The Empire Strikes Back, 1980, Irvin Kershner), *TRON* (1982, Steven Lisberger), *Willow* (1988, Ron Howard), *Brezno* (The Abyss, 1989, James Cameron) in *Peti element* (The Fifth Element, 1997, Luc Besson), če omenimo le najbolj štrleče. Giraud in Jodorowsky sta Bessona pozneje tožila zaradi plagijata (osnovni koncept filma naj bi sunil iz njunega stripa *L'Incal*), a sta tožbo izgubila, ker je Moebius formalno sodeloval v filmu.

Moebius je pogosto sodeloval z Jodorowskim, ki je oscenaril kup njegovih stripov (serial *L'Incal* in *Le Cœur couronné*). Zanimiv eksperiment si je privoščil v stripu *Le Monde d'Edena*, pri katerem je prenehal piti, kaditi in jesti meso, da bi »se očistil in dosegl sklad z naravo«, kar mu je po svoje tudi uspelo, saj je flora v tem stripu res nekaj posebnega. Giraud je sodeloval tudi s Federicom Fellinijem (ki ga je primerjal z Gustavom Doréjem) in z legendarnim urednikom Marvel Comics Stanom Leejem (s katerim sta ustvarila butični superherojski strip *Silver Surfer*).

Po Giraudovih stripih iz *Métal Hurlanta* so posneli del animiranega filma *Heavy Metal* (1981, Gerald Potterton, segment Taarna), ki danes deluje precej zastarelo, po stripu *Blueberry* pa francoski istoimenski vestern (2004, Jan Kounen), ki se zelo ohlapno nasljanja na strip, zato so ga številni oboževalci

stripa bučno skritizirali. Hja, glede na to, da se na veliko ubada s šamanizmom in z nezavednim, bolj sodi v Moebiusov kot pa Giraudov opus.

Giraud je nastopil je tudi v številnih dokumentarjih, eden najatraktivnejših je *La Constellation Jodorowsky* (1994, Louis Mouchet), kjer razlaga delo na strmoglavljenem projektu *Dune* in kot Mouchetov »oče« sodeluje v fascinantni psiho-geneološki seansi, ki jo je postavil guru Jodorowsky. V sezoni 2010/11 je francoski Cartierjev sklad za sodobno umetnost postavil veliko in odmevno retrospektivo njegovih del, ki je že predstavljala svojevrstno slovo od velikega stripovskega maga.

V zadnjih letih življenja se je ukvarjal z idejo, da bi vse svoje stripe povezal v celovit Moebiusovski univerzum, zato je ponovno »oživel« nekatere like iz preteklosti (Arzach, Major Grubert ...) in jih risal v novih epizodah ali ilustracijah, ki bi se navezovale na že obstoječe in jih povezale. Za dokončanje tega originalnega in tudi nekoliko pretencioznega načrta pa mu je zmanjkalo časa ...

»Kot mladenič sem imel velikanske ambicije,« je nekoč povedal Jean Giraud, »hotel sem pretresti in šokirati vse živo v stripovski industriji.« Brez skrbi, maestro, uspelo ti je. In hvala ti za tvoje čudovite stripe.

Jean Giraud na razstavi Moebius: Transe-forme, Pariz 2011, foto: Olivier Ouadah